

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра слов'янської філології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-педагогічної
роботи Олександр ГОЛОВКО

“ _____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Російська діалектологія

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ перший (бакалаврський) _____

галузь знань _____ 03 Гуманітарні науки _____

спеціальність _____ 035 Філологія _____

освітня програма _____ Мова і література (російська) _____

спеціалізація _____ 035.034 Слов'янські мови та літератури (переклад включно),
перша-

_____ російська _____

=

вид дисципліни _____ вибіркова _____

факультет _____ філологічний _____

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філологічного факультету

“ 24 ” червня 2022 року, протокол № 13

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Педченко Людмила Вадимівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри

Програму схвалено на засіданні кафедри
слов'янської філології

Протокол від “23” червня 2022 року, № 1

Завідувач кафедри слов'янської філології

(підпис) Людмила ПЕДЧЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Мова і література (російська)»

Гарант освітньо-професійної програми «Мова і література (російська)»

(підпис) Людмила ПЕДЧЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією
філологічного факультету

назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “24 червня 2022 року №7

Голова науково-методичної комісії філологічного факультету

(підпис) Євгенія ЧЕКАРЕВА
(прізвище та ініціали)

В умовах воєнного стану викладання навчальної дисципліни «**Російська діалектологія**», що передбачена освітньо-професійною програмою підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, галузі знань 03 Гуманітарні науки, спеціальності 035 Філологія, спеціалізації 035.034 Слов'янські мови та літератури (переклад включно), перша – російська, здійснюється **дистанційно**.

Для проведення лекційних і практичних занять використовуються платформи, Skype або Zoom. Вибір платформи попередньо узгоджується викладачем зі студентами.

Для комунікації студентів з викладачем використовуються месенджери Viber або Telegram, а також телефонний мобільний зв'язок.

Консультації проводяться за графіком, який розміщено на сайті факультету, за допомогою месенджерів Viber або Telegram та засобів телефонного або відеозв'язку (Skype або Zoom).

Завдання для самостійної роботи розміщуються на платформі Google Classroom або у чаті (месенджери Viber або Telegram) або надсилаються студентам електронною поштою.

Виконані контрольні роботи та інші види завдань (домашні роботи, реферати, есе тощо) надсилаються викладачеві на електронну пошту.

Підсумковий контроль (іспит) здійснюється у письмовій формі за допомогою платформи Skype або Zoom та електронної пошти.

Навчально-методичний комплекс дисципліни розміщено на сайті філологічного факультету (<http://philology.karazin.ua>).

ВСТУП

Програма вивчення навчальної дисципліни “Російська діалектологія” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 035 «Філологія» спеціалізації 035.034 «Слов’янські мови і літератури (переклад включно), перша – російська» освітньо-професійної програми Мова та література (російська).

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. **Мета** викладання навчальної дисципліни полягає у формуванні у студентів певних загальних і фахових компетенцій:

Інтегральна компетентність (ІК) – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі філології (лінгвістики, літературознавства, фольклористики, перекладу), середньої освіти, книговидання в процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій та методів філологічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов

ЗК 2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 3. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК 4. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК 5. Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями

ЗК 6. Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 7. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК 8. Здатність працювати в команді та автономно.

ЗК 10. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 11. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ФК 1. Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.

ФК 2. Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.

ФК 3. Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії мов, що вивчаються.

ФК 4. Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди російської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.

ФК 6. Здатність вільно, гнучко й ефективно використовувати мови, що вивчаються, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв’язання комунікативних завдань у різних сферах життя.

ФК 7. Здатність до збирання й аналізу, систематизації та інтерпретації мовних, літературних, фольклорних фактів, інтерпретації та перекладу тексту.

ФК 8. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв’язання професійних завдань.

ФК 9. Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами.

ФК 10. Здатність здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ФК 12. Здатність до організації ділової комунікації.

Метою викладання навчальної дисципліни “Російська діалектологія” є вивчення діалектного складу російської мови, діалектологічних прикмет, за якими діалекти мови складаються у наріччя, говори, діалектні зони.

1.2. Основними **завданнями** вивчення дисципліни є розподіл фонетичних, морфологічних, синтаксичних та лексичних властивостей по різних говорах, виявлення усіх форм, конструкцій, особливостей вимови, вживання лексичних одиниць, за якими діалекти відрізняються один від одного і від літературної мови, визначення їхнього відношення до історії російської мови.

1.3. Кількість кредитів: 3

1.4. Загальна кількість годин: 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	4-й
Семестр	
8-й	8-й
Лекції	
14 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
12 год.	2 год.
Лабораторні заняття	
Самостійна робота	
64 год.	80 год.
Індивідуальні завдання	
год.	

1.5. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти таких **програмних результатів навчання:**

ПРН 1. Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземними мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.

ПРН 2. Ефективно працювати з інформацією: добирати необхідну інформацію з різних джерел, зокрема з фахової літератури та електронних баз, критично аналізувати й інтерпретувати її, впорядковувати, класифікувати й систематизувати.

ПРН 3. Організовувати процес свого навчання й самоосвіти..

ПРН 5. Співпрацювати з колегами, представниками інших культур та релігій, прибічниками різних політичних поглядів тощо.

ПРН 6. Використовувати інформаційні й комунікаційні технології для вирішення складних спеціалізованих задач і проблем професійної діяльності.

ПРН 7. Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.

ПРН 8. Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію мов і літератур, що вивчаються, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.

ПРН 9. Характеризувати діалектні та соціальні різновиди мови, що вивчаються, описувати соціолінгвальну ситуацію.

ПРН 10. Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.

ПРН 11. Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземною (іноземними) мовами.

ПРН 12. Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

ПРН 14. Використовувати мови, що вивчаються, в усній та письмовій формі, у різних жанрово-стильових різновидах і реєстрах спілкування (офіційному, неофіційному, нейтральному), для розв'язання комунікативних завдань у побутовій, суспільній, навчальній, професійній, науковій сферах життя.

ПРН 15. Здійснювати лінгвістичний, літературознавчий та спеціальний філологічний аналіз текстів різних стилів і жанрів.

ПРН 16. Знати й розуміти основні поняття, теорії та концепції обраної філологічної спеціалізації, уміти застосовувати їх у професійній діяльності.

ПРН 17. Збирати, аналізувати, систематизувати й інтерпретувати факти мови й мовлення й використовувати їх для розв'язання складних задач і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання.

Студент повинен **знати**:

фонемний склад говорів північноросійського, південноросійського та середньоросійського наріч та їхню звукову репрезентацію;

склад та особливості утворення та функціонування форм морфологічних категорій та лексико-граматичних розрядів в різних говорах;

як утворюються безприйменникові та прийменникові словосполучення різного значення у діалектах, якими формами в них виявляється присудок, якими особливостями відзначаються частки;

основні лексичні прикмети різних говорів;

2. повинен **вміти**:

аналізувати діалектні тексти, встановлювати їхні фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні властивості, визначати наріччя та тип говору.

3. повинен **володіти**:

методами і прийомами діалектологічного аналізу, застосовувати отримані знання на практиці.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Діалектний склад російської мови

Тема 1. Діалектологія як лінгвістична дисципліна.

Діалектна та літературна форми національної мови, їхні прикмети: обмеженість певною територією/стандарт, однаковий на усій національній території і навіть поза нею; усна форма існування/письмова та усна форми; обмеженість побутовим спілкуванням / багатофункціональність, обслуговування всіх галузей спілкування(науки, освіти, армії, літератури, мова спілкування освічених культурних громадян).

Становлення діалектології як окремої дисципліни, її джерела. Лінгвістична географія.

Основні поняття діалектології: діалектні відмінності на різних рівнях мовної структури, ізогласи, пучки ізоглас, діалект як мовна єдність на певній території між пучками ізоглас. Розмежування понять говір, діалект, наріччя. Потреба в понятті діалектної зони.

Тема 2. Наріччя російської діалектної мови

Північноросійське та південноросійське наріччя діалектної мови, їхні основні відмінності. Середньоросійські говори як перехідні, що мають діалектні ознаки півночі та півдня.

Склад говорів та мовні прикмети Північноросійського наріччя.

Групи говорів Південноросійського наріччя., їхні мовні прикмети.

Поділ Середньоросійських говорів на західні та східні, які у свою чергу поділяються на ті, що окаяють або акають.

Розділ 2. Структура діалектної мови

Тема 1. Фонетика діалектної мови. Діалектна лексика

Вокалізм. Сильна позиція для голосних – це позиція під наголосом перед твердими приголосними. Кількість голосних фонем. Різні системи голосних фонем та їхня репрезентація. Позиційна відмінність чи не відмінність голосних у південних та північних говорах. Голосні у першому перед наголосом складі. /O /та /A/ у позиції перед наголошеним складом та у інших позиціях. Окання та акання, їхні типи.

Консонантизм. Кількість та якість аффрикат. Задньоязикові приголосні. Губно-губний /в/. Репрезентація шиплячих у різних говорах.

Загальнонародна лексика та лексика, обмежена певною територією вживання. Основні ознаки діалектного слова. Типи діалектизмів. Однодіалектна та міждіалектна полісемія, синонімія, омонімія, варіантність. Типи діалектних відмінностей у сфері лексики. Деталізація лексики російських говірок. Мотивованість, образність, експресивність діалектного слова у зв'язку з усною формою існування говірок. Стилiстична диференція лексики говірок.

Тема 2. Морфологічні особливості діалектів.

Родові розбіжності північних та південних говорів. Середній рід у різних групах говорів. Відповідність між родом та граматичним показником у деяких говорах.

Утворення форм числа. Збірні іменники. Назви істот. Відмінкові закінчення іменників. Тенденція до зменшення їхньої кількості. Родовий відмінок на –е (от жене, у воде, у Любе, от берёзе). Закінчення у Д., П., Т. відмінках першої відміни. Друга відміна. Іменники на –мя. Слова типу *мальчонко, зайко*. Тенденція до зведення у одну відміну за родом. Закінчення іменників третьої відміни.

Дієслово. Особливості утворення дієсловних форм.

Тема 3. Синтаксичні особливості діалектної мови.

Відмінності між різними групами говорів у засобах побудови словосполучень.

Форми вираження присудків у різних групах діалектів.

Використання часток та сполучників у говорах.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб.	Інд.	С. р.	л		п	лаб.	Інд.	С. р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Діалектний склад російської мови												
Тема 1. Діалектологія як лінгвістична дисципліна	12	2				10	17	1				16
Тема 2. Наріччя російської діалектної мови	20	2	2			12	18	2				16
Разом за розділом 1	32	4	2			22	35	3				32
Розділ 2. Структура діалектної мови												
Тема 1. Фонетика діалектної мови. Діалектна лексика.	20	4	4			14	19	2	1			16
Тема 2. Морфологічні особливості діалектів	20	4	4			14	19	2	1			16
Тема 3. Синтаксичні особливості діалектної мови	18	2	2			14	17	1				16
Разом за розділом 2	58	10	10			42	55	5	2			48
Усього годин	90	14	12			64	90	8	2			80

5. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		годин
1.	Наріччя російської діалектної мови	2
2.	Фонетика. Аналіз фонетичних властивостей текстів	4
3.	Грамматика. Аналіз морфологічних особливостей діалектних текстів.	4
4.	Синтаксис та лексика говорів. Порівнювальний комплексний аналіз текстів різних говорів.	2

5. Завдання для самостійної роботи

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин
1	Робота з діалектними словниками	8
2	Транскрибування діалектного тексту	10
3	Опанування теоретичного матеріалу з курсу за допомогою підручників	20
4	Самостійне виконання практичних завдань із порівневого аналізу діалектних текстів	20

6. Індивідуальні завдання

7. Методи навчання

При викладанні курсу на основі різних засад використовуються такі методи навчання, як словесні, наочні, практичні; підготовка до вивчення нового матеріалу, вивчення нового матеріалу, закріплення, контроль і оцінка; пояснення лектора, самостійна робота; дедуктивно-індуктивні, традуктивні (порівняння і аналогія), аналітичні та синтетичні методи; стимулювання; пояснювально-ілюстративні, проблемного викладу, частково-пошукові

8. Методи контролю

1. Перевірка засвоєння курсу у вигляді міні-тестів на лекціях.
2. Перевірка контрольних та самостійних робіт.
3. Перевірка виконання домашніх завдань на практичних заняттях.
4. Індивідуальна співбесіда на консультаціях за підсумками самостійних і контрольних робіт.
5. Залік.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання						Залік	Сума
Розділ 1	Розділ 2		Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Індивідуальне завдання	Разом		
20	20		20		60	40	100

Критерії оцінювання навчальних досягнень

За національною шкалою	За шкалою вищого навчального закладу	Визначення
------------------------	--------------------------------------	------------

зараховано)	90–100	Робота відзначається повнотою і вичерпністю. Студент вільно орієнтується в концептуальному просторі курсу, володіє теоретичними знаннями про «діалектологію» як навчальну та наукову дисципліну, ареальну лінгвістику та лінгвогеографію, одиниці фонетичного, морфологічного та синтаксичного ярусів російської діалектної мови, специфіку російського діалектного ландшафту, фонетичні, граматичні та синтаксичні особливості північноросійського та південноросійського наріч та окремих груп говірок російської мови, вміє аналізувати діалектні тексти, виявляти діалектні особливості на різних ярусах мови. Імплементацию теоретичних знань до практики доведено до автоматизму.
	70–89	Вище середнього рівня з кількома негрубими помилками. Студент володіє теоретичними знаннями, проте практичне їх застосування не є таким, що доведено до автоматизму. Загалом правильна робота з невеликою кількістю помилок. Студент має деякі прогалини в теоретичних знаннях, що вони не стосуються фундаментальних положень, та його навичкам практичної роботи бракує автоматизму.
	50–69	Непогано, але зі значною кількістю недоліків. Істотні лакуни в теоретичних знаннях, навички практичної роботи не виходять за межі застосування лише основних теоретичних положень на практиці. Виконання задовольняє мінімальні критерії. Майже повна відсутність теоретичних знань, навички практичної роботи є виключно репродуктивними. Мають місце серйозні фонетичні та орфоепічні помилки.
не зараховано	0–50	Потрібно додатково працювати перед тим, як отримати позитивну оцінку. Теоретичні знання відсутні, студент спроможний виконувати фонетичний аналіз лише на елементарному рівні.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка	
	для чотирирівневої шкали оцінювання	для дворівневої шкали оцінювання
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

10. Рекомендована література Основна література

1. Иваницкая Е.Н. Русская диалектология. М., 2013.
2. Русская диалектология. Под ред. Л.Л.Касаткина. М., Academia, 2005.
3. Русская диалектология. Под ред. В.В.Колесова. М., Дрофа, 2006.
4. Пожарицкая С.К. Русская диалектология. 2016
https://books.google.com.ua/books?id=qp1-DQAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false .

Допоміжна література

1. Костів О. Лінгвістична географія та діалектологія (розвиток і взаємодія) // “Серце чистее, думка чесная...” Збірник наукових праць і матеріалів на пошану Ірини Ощипко. Львів, “Левада”. 2018. С. 559-570

2. Лінгвістична географія // Енциклопедія Сучасної України : енциклопедія [електронна версія] / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2016. Т. 17. URL: <https://esu.com.ua/article-55504>

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Малахов А. С. Русская диалектология: теория и практика : учеб. пособие.

http://op.vlsu.ru/fileadmin/Programmy/Magistratura/44.04.01/Filologich_obrazovanie/Metod_doc/Russkaja_dialektologija.pdf

2. Блинова О. И. Русская диалектология. Лексика.

file:///C:/Users/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B0/Downloads/%D0%A0%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%B4%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D1%8F_%20%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BA%D0%B0.pdf

3. Клец О. До питання про терміни лінгвістична географія та ареальна лінгвістика (лінгвоісторіографічний аспект).

file:///C:/Users/%D0%9B%D1%8E%D0%B4%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D0%B0/Downloads/tereza,+%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%80+%D0%B6%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%83,+6.%D1%87.1.2008_451.pdf

3. https://ua-referat.com/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D1%8F%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97

4. <https://studfile.net/preview/2425013/page:15/>